

AYDINLAR VE HALK NEZDİNDE ERZURUMLU EMRAH

Metin ÖZARSLAN

Son bir asır içinde gerek kitap gerekse makale ölçeğinde muhtelif cepheleriyle incelenen Erzurumlu Emrah'ın aydınları yakinen ilgilendirdiği ortadadır. Bu çalışmalarda Erzurumlu Emrah özne olmak kaydıyla etrafında ilmî veya indî görüşlerin ortaya atıldığı, fikirlerin ileri sürüldüğü kalem mahsulleri söz konusudur. Erzurumlu Emrah hakkında yapılan bu çalışmalar, -sevabıyla günahıyla- kültür araştırmaları tarihindeki yerlerini almışlardır. Bütün bu faaliyetler aydınların Erzurumlu Emrah'la yakından ilgilendiği ve ona tefekkür dünyalarında yer verdiklerinin bir göstergesidir.

Öte yandan aynı mahlası kullanan gelenek temsilcilerinin eserlerinin karıştırılma veya ayrıştırılmasına yönelik araştırma ve incelemeler, aydınların gerek diğer gelenek temsilcileri gerekse Erzurumlu Emrah ölçeğinde muğlâk veya müşevveş kısımların netleştirilmesi yönündeki mesailer olarak değerlendirilmelidir. Bu türden çalışmalara bundan sonraki dönemlerde de yenilerinin eklenmeye devam edeceği muhakkaktır.

Aydınların bahse konu çalışmalarında Erzurumlu Emrah'la Ercişli Emrah ve Erzurumlu Emrah'la Tokatlı Nurî arasında birinden diğerine geçen şiirleri ayrıştırılmaya çalışılmış, Erzurumlu Emrah'ın doğum tarihi tartışılmış, gezdiği veya yaşadığı yerler ve bu yerlerdeki tesiri tespit edilmiştir. Hiç azımsanmayacak bir külliyyatın meydana getirildiği -yer yer Erzurumlu Emrah'ın arka plana düştüğü intibai uyandıran şahsî kalem çekişmelerinin de yer aldığı- bu çalışmalarda Erzurumlu Emrah'ın hayatı ve sanatıyla ilgili karanlık mahiyetteki bütün noktalar aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Erzurumlu Emrah'a ve şiirlerine edebiyat çevreleri gibi müzik çevreleri de kayıtsız kalmamış ve âşığın birçok türküsü farklı yörelerden derlenerek Türk halk müziği repertuvarına kaydedilmiştir. Erzurumlu Emrah'ın şiirlerine klasik Türk müziği çevreleri de ilgi göstermiş ve âşığa ait birçok şiir çeşitli bestekârlar tarafından muhtelif makamlarda bestelenmiştir.

Yaşadığı dönemde olsun öldükten sonraki dönemde olsun şiirleri cönklerden başlayarak yazılı kültürde ilgiye mazhar olan Erzurumlu Emrah hakkında yapılan her türlü derleme mukayese ve değerlendirme faaliyetleri aydınların ona karşı tutumunun somut göstergeleri olarak değerlendirilmelidir. Çünkü bütün bu faaliyetler aydınlardaki Erzurumlu Emrah'a ait algının tezahürü olarak ortaya konmuştur.

Hayatını geçirdiği ve gezdiği Çankırı, İstanbul, Kastamonu, Konya, Niğde, Sinop, Trabzon, gibi şehirlerin yanı sıra eserlerinin tesirlerine rast gelinen Erzincan, Erzurum, Malatya, Samsun, Tokat şehirleri başta olmak üzere Erzurumlu Emrah'ın dillerde dolaşmakta olan ve repertuvara girmiş elliden fazla türküsüyle yurdun muhtelif köşelerine kadar sirayet ettiği görülmektedir.

Türk halkı onu şiir/türküleri yoluyla kalbine ve zihnine yazmıştır ve orada yaşatmaya devam etmektedir. Yaşadığı dönemdeki tesir ve gücü hakkında daha önce doğrudan ve dolaylı olarak bilgiler verilmiştir. Bunun dışında Erzurumlu Emrah'ın şiirlerinin cönklerde bulunması onun sözlü gelenek yanında yazılı gelenek yoluyla da halk arasında sevilip sayılan ve benimsenen bir âşık olduğunu gösterir. Bu hususlara ilaveten şu noktaya da temas etmekte fayda vardır.

Emrah halk arasında sevilen bir gelenek temsilcisidir. Öyle ki ülkemizde yapılan isim istatistiklerinde Emrah isminin çocuklara verilmiş yaygınlığı bile bu konuda göstergelerden biri sayılabilir. Çünkü bu istatistiklerden birinde Emrah (135. sırada) isminin, Ferhat (166. sırada) ve Kerem (238. sırada) ismine göre daha yaygın bir kullanıma sahip olduğunu gösterilmektedir. Elbette bu isimlerin verilmesindeki tercih zemini muğlâk ve incelenmeye değer durumdadır. Buna rağmen böyle bir sonucun Erzurumlu -veya Ercişli- Emrah'ın halktaki tesiri ve bu tesirin yansıması olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Bugün Erzurumlu Emrah gerek doğduğu, gerek yaşadığı, gerek öldüğü, gerekse tesir bıraktığı yerlerde halk tarafından benimsenmiş durumdadır. Dilaver Düzgün'ün ifadesiyle “Emrah'ın büyük bir şair olduğu muhakkaktır. Ancak onun büyüklüğünü ispat etmek için hayalimizde bir başka Emrah yaratmaya gerek yoktur. O, memleketinden uzakta bulunan bir insan psikolojisinin gereği olarak gurbet elin kahrını dile getirdiği gibi, sevdiği bir kadın karşısında yaşadığı duyguları samimi bir biçimde mısralaştırmış, dünyanın faniliğini anlayarak bin bir türlü oyunlarla dolu hayatın vefasızlıklarını da ortaya koymuştur. Yaratıcıya yakarıшта bulunmuş, sevmedikleri için kargışlar etmiş, kısaca yaşadığı toplumun içinden gelen bir insan olarak gayet sade bir görüntü ile karşımıza çıkmıştır. Yani insani duygularını ifade etmiştir. Türk halkının inançları ve değer yargıları doğrultusunda insana, tabiata, hayata yönelmiş, hayatımızı anlamlandıran değerlere tercüman olmuştur. Her insan gibi doğrularıyla, yanlışlarıyla bir hayat yaşayıp bu dünyadan göçmüş, ama bıraktığı eserleriyle gönlümüzde taht kurmuştur. Milli kültürümüzün ve güzel Türkçemizin bugünkü kuşaklara aktarılmasında elbette mühim bir rolü vardır”.

Erzurumlu Emrah, aydınlarda ve halkta farklı biçimde tezahür eden bir olgudur. Halkın zihninde birden çok veya birbirinden farklı Emrah görüntüsü olmadığı, bilakis ister Erzurumlu ister Ercişli veyahut başka yerli olsun ayrı ayrı Emrahlardan ziyade tek bir Emrah söz konusudur. O yıllar içinde muhtelif yörelerde halk tarafından sahiplenilmiş, nereli olduğuna bakılmaksızın bütün Emrahlardan müteşekkil bir konsept hâlinde halkın zihninde yer alan türküleriyle halkın zevkini temsil eden bir gelenek temsilcisi olarak yaşamaya devam etmektedir. Nasıl olursa olsun zaman içinde bu çalışmalardan oluşan bir külliyyatın varlığı söz konusudur ve bu azımsanmayacak bir gayretin mahsulüdür.

Erzurumlu Emrah'ın şiirlerinin şekli ve veznine yönelik olarak yapılan subjektif değerlendirmeler öncelikle çalışmaların yapıldığı devrin ruhunu yansıtan ve bu yönüyle de konjonktürel özellikte olan değerlendirmelerdir. Şiir sanatı içinde şekil ve vezin gibi şiirini dış yapısını oluşturan unsurlar esasen âşık/şâir için bir tercih meselesidir. Bu cümleden olarak bir söz sanatkârının tercih ettiği vezin o sanatkârın eserlerinde bir başarı veya başarısızlık kıstası olarak kabul edilememelidir. Cumhuriyet döneminde başlayan bu türden tarafgir ve yanlı bakış açısıyla âşık tarzı şiir geleneği içinde birçok temsilcinin olduğu gibi Erzurumlu Emrah'ın da haksız ve gerçeği tam olarak yansıtmaktan uzak yaklaşımlarla değerlendirilmelerine yol açmıştır. Oysa halk arasında bunun tam tersi bir görüş hâkimdir. Halk arasında bir âşığın şiirinin aruzlu veya heceli olması pek önemli değildir. Çünkü halk kalıba değil öze bakar. Türkü formunda olsun, şarkı formunda olsun Erzurumlu Emrah'ın eserleri halk muhayyilesindeki yerini almış ve onun beğenisine mazhar olmuştur. Halk hiçbir zaman bu eserlerin arzulu veya heceli oluşuna dayalı bir beğenme veya beğenmeme tercihi ortaya koymamıştır.

Kimi için sahte şöhret, kimi için mutasavvıf, kimi için bir gelenek sürdürücüsü, kimi içinse kader küskünü bir gezgin... Bu cümleden olarak o, yaptıklarının yanında yapmadıklarıyla halkın ve aydınların zihnini sürekli meşgul etmiş ve onların ruhlarında gönüllerinde kendine yer bulmuş bir gelenek temsilcisidir. Erzurumlu Emrah hakkında şimdiye kadar söylenmiş olanlara bundan sonra söylenecekler de katılmaya devam edecektir. Dolayısıyla Erzurumlu Emrah hakkında söylenenlerin/söyleneceklerin belki bazısı, belki hepsi, belki hiçbirisi olarak herkesin zihin ve gönlünde kendi yansımasını bulmuştur. Erzurumlu Emrah'ın isminden ibaret Erzurumluluğu, doğduğu topraklarda değil duyduğu topraklardaki şöhreti ve tesiri bir vakıadır. Ancak Erzurumlu Emrah'ın gerek Erzurum'da, gerekse Erzurum dışında muhtelif sahiplenme ve muhtelif algılarla kendi hususi şartları içinde Anadolu Türk âşıklık geleneği içinde, ismi koyu harflerle yazılması gereken bir temsilci olma özelliğini korumaya devam ettiği su götürmez bir gerçektir...